

STOCKHOLMS WEKOBLAD.

LÖRDAGEN DEN 13. DECEMBER 1766.

Lärda Saker, och Rön.

L Ä K A R E N.

(Fortsättning.)

Om Menskliga Kroppens fettma.

Sille man fråga mig, huru man skulle håra sig åt, at ådraga sig oro, sorg, förtret, förargelse, wrede, hat, afsvurd och träter; så skulle jag kunna säga förträffliga regler, om rummet allenast ville tillåta. Man måste så upfostra sina barn, at de blifwa wanartige; man måste spela bort sina penningar, blifwa fattig, och sedan anmoda dem om hjälp, som man gjordt riko; man måste gifva sig men en ond hustru, göra döbelen förnär, tro Judar, skrifwa böcker, göra vers, tills man blifwer löjelig; komma fram med nya meninggar, som ingen wil tro. U! dessa medlen äro många!

Man kan på wiss sätt hit räkna alla starka sinnesrörelser; och at allenast nämna wållusten, så ser man på djuren, at deras fetthinnor alltid står i et olika förhållande med deras kärlek.

Starka kroppsrörelser förtära också fetstet, hwilket wi finna hos Coelius Aurelianus, som föreslår dem til cur. Wi se det äfwen på de starkt springande djuren, som aldeles intet hafwa något fett på njurarna, och på de gödda Creaturen, hwilka, så snart de drifwas til arbete, snart åter blifwa magra. De Brasilianska oxarna blifwa, då de från långt bort belägna landskap, drifwas til Fernambuc, eller den så kallade de heligas Bay, under wägen så magra, och man träffar aldeles ingen mår

uti de orar och lamb, hwilka föras från stacka landet til Paris, då de först komma til staden, fast än det samlar sig firaxt igen. Men wid denna regelen är en anmärkning at göra af stor wigtighet: Man bör intet företaga någon stark kroppsrörelse, innan man på et annat sätt bortskaffat en stor del af det öfwerflödiga fett. Detta förstås af sig selft, emedan trångbröstheden och trögheten utom dess förbinder det feta folket starka rörelser. Man bör fördenstull föla at förut förtunna iherduren på et annat sätt, och härtil kan förmodeligen gnidning tjena, som är en passiv motion. Zacutus Lucitanus, Mups och Quenay berätta, at de upvyste isherbukarna och den beswärliga fettman fullkomligen fördrifwit igenom en ofta förtättad froterring.

Om en fet man får en feber, så förtäres hans fett ganska hastigt. Igenom en sådan sjukdom, har en blifwit 30 marker lättare, och en annan efter spåtturen 50 marker, ja, en som legat i kopporna har förloradt 80 marker af sin tungd. Detta kan hjälpa något. Men man måste weta at fett et efter sjukdomarna, efter blodrenande drickes, efter spåtturen, gemenligen äfwen så hastigt insinner sig igen, som det försvunnit. I ollmånhet går det mycket hastigt til med detta fettets til och aftagande. Man kan göra et insängt swin fett på trenne dagar, och en fet lärka, som blifwit gödd på en natt, är redan den följande dagen mycket magrare.

Jag önskar det feta folket inga sjukdomar, til sin cur. Men mycket mindre kan jag råda dem til medicamenter. Rada til och med hård mat, och de skarpa, hetsiga och retande kryddorna, som wärkeligen förtära

fettet; måtte intet förr blifwa brukade, än man åtminstone wisserligen wet, at de feta intet tillita äro fullblodige, på det man intet igenom sådana hetsiga, retande medel, skötar dem i någon fara. Galenus har hjälpt en fet yngling med Theriak, med theriak salt, med löpande och frotterande. Ut tugga Zozob har gjort en annan mager. Boerhaave brukade sura safter: winstens, cypshaller, Cremor Tartari, och laxafiver. Om ättika har Hr. von Haller et exempel, at den förorsakat en beständig upkastning, en två finger tjock förhårdnad mage, och anteligen döden.

I stället för sådana farliga medel råder jag hårdre mina feta Läsare nattwak och eftertänkande. Det gifwes intet medel, som med mera ära fördrifwer ifterbukten, än Mgebba, om man allenast studerar henne om natten, men det bör ske grundeligen, och en dag hwar med. Detta är sympathe tift. Det werkar igenom andarna, och fördrifwer fettman igenom a + b.

Et Bref til Läkaren.

Min Herre!

Hwad I mot slutet af arket som handlar om skal med och emot emättelighet och drockenskap, inweckt om Bruun, kattorna, är stickande och bitande, och jag fordrar med rätta af Eder rådenkap dertföre. En hustru kan wäl ibland få hafwa egenständiga nycker, men hennes man aldeles intet. En männanna måste absolut intet hafwa någon wilja. Det är et blott infall at de wilja bestrida sina hustrur herrawäldet öfwer alla deras passioner. Så war det intet fordom. uti Caras i Afforien war et tempel, som war helgat månan, uti hwilket de allenast torde inkomma, som öfwerleimade sina hustrur herrawäldet uti alt. Semiramis gaf en Lag, som blef i akt tagen många hundrade år, at männerna i all ting skulle stå under hustruernas herrawälde. I Agypten war det uttropseligen besatt, at hustrur skulle råda öfwer mannen, och uti ädtenkaps Contracterna war altid en vundwifelig clausel, at mannen skulle wara en påf under sin hu-

strus wilja. Si så wilja wi hafwa det. Den som wil äga oss, han böje sin hals under detta vket, och säge med Hr. von Fontenelle utan at brumma:

L'Amour seul commence les foux,
Mais c'est l'Hymen, qui les achève;

Swar.

Madame!

Om uti ädtenkaps ståndet änteligen skal brummas och låtas illa; så må Edert Kön gärna wara det samma, som gör det. Men hwad versen beträffar af Hr. von Fontenelle, så behagen I erbjuda Eder, at han i sin Prologue til Comedien: Pygmalion, Prince de Tyr, allenast lagt den i munnen på dårskapen.

Un et Bref til Läkaren.

Min Herre!

När I en gång hafwen god tid, så gör en mig den Vennens, och wadefaten en liten fråga, som jag wil göra Eder. I wetar at den samma sinnesrörelsen, hwilken wi kalla at statna eller skämmas, uttrar sig igenom en besonnerlig rodn i ansigtet, hwilket gör, at denna sinnesrörelsen igenom förställning eller konst så swårigen kan efterapas. Jag undrar om detta så förhåller sig hos hela människoslägten. Jag är öfater hwad Morerna beträffar. Stulle wäl en Mor för skams skal tunna rodn? Jag erindrar mig intet, at någon sin härom hafwa låtit något, utom hos Hel'odorus, hwilken i 10:de boken af sina Aethiopska händelser, berättar om en Mor, wid namn Merobas, at han af Kam rodnat. „ Han sag ungefär så ut „ säger han, lika som man wille blanda sot „ med någon rödfärg. „ Denna bekräftning låter så ungefärligen, som om Helioborus aldrig sedt någon Mor blifwa röd. Wara huru det wil, enskade jag dock gärna få låsa Eder mening om insprunget til denna besonnerliga rodnaden wid denna sinnesrörelsen. Jag leswer ic.

Curiosus.

* * *

STOCKHOLMS WEKOBLAD.

LÖRDAGEN DEN 20. DECEMBER 1766.

Lärda Saker, och Rön.

LÄKAREN.

Om Coffee.

Af Samuels boks 25: 12. Kan man se, huru den Råna Abigail, som bättre wiste at lesa än hennes giftiga man, den rika Nabal, förde David, som i full frigsrustning kom antogans des emot honom, skänker af bröd, win och bland annat äfwen fem scheffel mjöl. I hebraiskan står et ord, hwilket tillänna gifwer at detta varit brändt eller råstodt mjöl. Swad kunde wäl detta vara för mjöl; Några lärda hafwa påstådt at det varit Coffee, och om detta har sin riktighet, så weta wi, at Coffee redan från de äldsta tider tillbakars, varit en moresdrick. Jag wet intet, hwad för stor angelägenhet derpå berodde, at weta detta, om intet det, at wi sunno of tilfreds stälta uti at se David vara wår medbroder i en slags pyppighet, hwilken hittills af de många blifwit hållen för en, de nyare tidernas upfinning. Om detta wore of så ganska nödigt at weta, kunde man ännu bemöda sig at upleta flera spår til denna drick hos älderdömmen. Petrus de la Valle påstår i sin Rese-beskrifning, et redan Homerus omrätt denna drick under det namnet Repenthes, som et medel, hwarutaf de ena betjen sig til at fördrifwa sin swärmodighet med, i synnerhet som hon beömmat detta medlet från Egypten, hwarifrån man äfwen sådt Coffee och som Turkarna ännu nyttja denna dricken i den affriaten at blifwa lustiga och muntra derutaf. Men då måtte wäl Coffee på den tiden hafwa blifwit kokadt med win? Jag har intet at säga deremot; ty de gamla lunderna äfwen hafwa begynt så salsamma up-

toa som wi. Men jag har redan i arket, som handlar om Opium, anförde, at detta Herlenas medel förmodligen varit Opium, om hwilket, af äfwen det somna bladet, är bekant, at då det toges i liten dos, förorsakar det en förändring i sinnet, Allt rus, som man får af win, och äfwen detta intastet gör Dufour, i sin affhandling om Coffee, Hr. De la Valle. Swad Hr. Hoff: Rådet Eriller härwid anfører emot Hr. Dufour, at, nämligen Homerus utgifwer Repenthes intet för något fömngörande medel, utan för et som gör en menniska lustig, är äfwen dersför af söga betydelse, emedan win och Opium, alltid gör glädje då det toges i liten dos, men som, då det toges i större. Så mycket är likwäl wist, at man intet finner några todeliga och tilförläteliga spår af Coffee-drickandet i seltwa Österländerna förän i femtonde hundraåret efter Christi födelse. Då träffade en wif Arab på sina resor til Persien några af sina landsmän, som drucko Coffee, och betjente han sig seltwedermera derutaf wid sin tillbakaka komst som et medicament. Man warbt snart närmare bekant med detta medicament, och det want et sådant allmänt bifall, at några heliga muselmänner förbödo Coffee-drickning, emedan de höllo honom för en rusgiftande drick. Detta war olja på eiden guten: ty ingen ting blifwer med mera begärelse efterlångadt. än det som på det strängaste förbjudes. Härtil kom at den anförde Araben war en förnam man, hwars skänd gaf wigt och anseende at hans antagne mode; ty han war seltw en Regerings-Persohn, hwilkas exempel och göromål, som bekant är, så snart dem seltwre behagar, blifwa lagar. Det kunde altså omöjlligen ankorlunda, wara at

af förbudet på Coffeet, som först skedde i Mecca, skulle vara af helt annan wertan än den, som påspstades. Modet at dricka Coffee kom inart til Syrien, och blef der straxt et allmänt bruk. Det kom ända til Konstantinopel, och emedan det äfwen här wardi förbudt, så förswan allt hopp at någonsin kunna utrota det af jorden. Icke allenast Konstantinopel, utan alla Österländerna blefwo med detta modet belmittade, och änteligen kom också raden til Europa. Dufour försäkrar, at man årligen med Cameler hämtade 7500000 Skålpund Coffee ifrån lockeliga Arabien, och at Caravanen, som förrättade sin wallfart til Mahomet's graf, förde öfwer 4500000 Skålpund til Syrien och Egypten. Allt detta förtäres nu allenast uti Österländerna, och hvarken Ost- eller West-Indien får här af någon ting. Rätta smaken på Coffee fick Europa först år 1669, då Mahomet den IV. skickade Soliman Aga til Paris, som med sig ditsförde en orrolig myckenhet Coffeerböror. Allt sedan denna tiden har åtgången på Coffee varit omättelig i Europa. Det är således intet underligt at så många oekonomiska Scribenter gjordt sig den fästänga mådan at föreslå of och andra sater i skället för Coffee. Jag har läst i förelta stycket och 16:de bandet af Hamburgska Magazinets 6 Artic. at Thee, Coffee och Chocolate af brända nötter, kan tillredas, om man allenast wille. Jag tillstår of, det måtte gå an. Men jag skulle self intet wilsa, om det komme derpå an. Dräneliga penningesummor skulle qwarblifwa uti Europa . . . förträffelig! Men wi skulle allenast dricka wain af nötter . . . bort dermed. Dan det ginge an, skulle wi håldre bestå of om så Caffee-trädet at wäpa hos of, på det icke allenast penningarna skulle blifwa qwar, utan of at smaten blefwe god. En Borgmästare i Amsterdamb, Witsen wågade aldrasförst at låta kosta frisk frukt af Coffeeträdet från Arabien til Indien, och sedan äfwen til den Botaniska Trädgården i Amsterdamb, hwarest den planterades. Men ehuru detta lockades uti Indien, så ser man dock Coffee-trädet ganfka sällan i Europa. Man gifwer climatet skuld. Men på det minna käre selfwa må kunna döma: så wil jag anföra Holbergs mening. „Hwad har

„ wäl, säger han, gifwit Coffee angenämare „ smak, än mjölk har? Ingen ting annat än „ stillnaden i priset. Ty om et halft stöp mjölk „ kostade några plåtar, och et skålpund brän- „ da böror några skrover; så skulle det „ första vara en furkkelig dryck, och det sista „ allenast brukas i de sänsta lojar. Allt det „ som kommer från Indien och China smakar „ wäl, emedan det igenom en två årig resa „ måste hämtas. „

Men man kan emedertid intet uela, at icke wäret climat hindrar Coffees wärande hos of. Ty de träd, hwilka upwäxa i Europa, blifwa sällan öfwer 8 alnar höga, då de deremot uti Arabien ernä från 20 til 40 fot högd, och wäxa wilda. Men man har ända öfwer alt, ja i selfwa lockeliga Arabien, anlagt ordenteliga plantager därutaf, hwilka man äfwen til myckenhet finner på Java i Ost-Indien och i America. Dessa träd fordra warm skugga och frugtighet; derfore plåga Araberna sätta poppiträd för dem, på det de må mogna under dessa trädens skugga. De leda äfwen wattungar på Coffeeträdens rötter, hwilka intet förr tilläppas, än då frugten börjar mogna.

Coffeeträdet har et mjukt, och segt träd som hafwer någon smak, en hwitaktig bark, och blad utan lukt eller smak, som intet äro så tjocka, men något större än lagerbärsblader. Det grönrar alla årstider, och bär på det sättet sin frukt, at man alla tider om året ser det hafwa blommor, tillika med både mogna och omogna frukt. Blommorna äro hwitaktiga, och ibland något rödaktiga, hafwa stark lukt, och lifna til utseendet, Jasmin. Några örteännare hafwa fördenstuck hälit Caffee för et slags Jasmin. Men man har länge varit stridig här om. Jussieu, Bouchini, Boerhaave, och många andra bemödade sig at föra Caffee til andra redan bekanta slag af växter, till änteligen Heiter hade wisat, at det war et eget slag. Frukten är i början grön. Sedan blifwer han rödaktig, och wid fullkomlig mognad ser han dunkel röd ut. Den ser ut som afhänga lörsbär. Men då han nogare betraktas, finner man utan på honom en röd hinna, uti hwilken en klidbig och widrig söt materia omgästrer kärnan.

(Fortsättning härnäst.)

STOCKHOLMS WEKOBLAD.

LÖRDAGEN DEN 27. DECEMBER 1766.

Lärda Saker, och Rön.

L Ä K A R E N.

(Fortsättning.)

Om Coffee.

Denna kärna är i början tämligen grof, genomspulig, och alltid af tvänne delar tillsammansfatt, emellan hvilka finnes lila som en silke-wägg. Då träden skolas om wärew, sommaren och hösten af den mogna frugten affaller, hwilken man torkar i solen, at de vitte skalen logna och afgå, rullar man någon tungd öfwer dem, hwarutaf dessa bägge delar skilja sig från hwarannan. Då härwas de i luften och torkas åter igen, på det att smas och orenlighet må bortdras med luften. Sådanda äro Coffeebönorna, såsom wi erhålla dem, allenst hotswa kärnor af Coffeefrugten, och denna omständighet, har gifwit onledning til twenne wilsfarelser. Man kunde i början, all emänd möda dagadt, intet få något tråd at upwåra i Europa af Caffeebönorna, emedan man nedfotte i jord den allenast hälften af kärnan, som omöjliggen kunde utkomma. Denna practiska wilsfarelsen grundade sig på en annan, hwilken war blott theoretisk. Den halwa kärnan af Coffeefrugten likar tämligen en böna. Churu nu ingen örtefännare kan räkna denna frugten ibland bönwörterna; så kom ännu en annan omständighet dertil, at det måste wara en art af bönor. Araberna kalla Coffeeträdet och dess obrända frukt Bunn, på Latin: Bunchum, på Fransöfka: Bon. Härutaf upkom det ordet: Coffeebönor, eller Caffeebön. För lishetens skull, som dessa halwa kärnor hafwa med bönor öfwertalte man sig ganska lätteligen, at de woro en art bönor, och det föll ingen in, at de woro allenast halwa delar af frukt-kärnorna.

De Arabiska och alla Österländiska Coffee bönor blifwa Levantiska kallade. Från OstIndien så wi de Javaniska, och från America de Surinamska. De Levantiska äro små, och se något wörkgula ut. De Javaniska äro stora, och hafwa en blek gul färg. De Surinamska se grönaktiga ut, och dessa äro af medelmättig storlet. I allmänhet äro Coffeebönor, ju färskare och friskare, desto grönare, och blifwa sedan gulaktigare, som wi se hända med våra ärtor. Det kommer således an på walet wid Coffeebönor om de äro grönaktige, och således första, om de äro rätt torra, men ändock intet så lätta af de flöta på watten, om de intet äro utfna och förberwade af södwatnet, och änteligen om de, sedan de blifwit brända, hafwa en stark och angenäm lukt. Om man uti et tilskutt käril råstar Coffee til och det föloradt hordelen af sin tengb; så utdrifwer man tillika et surt watten, hwilket färgor wid Spruppen röd, och en ganska flögig oljagtig ånga, som uttrar sig igenom sin stöna lukt. Et sådant godt och wäl brändt Coffee, har utom de jordagtiga delarna, hwilka aldeles intet låta uplösa sig, ännu et Gummi, som smälter i watten, och en hartsagtig kåda som uplöses i bröntwin, och den wasslkaube pljan. Gummit och den hartsagtiga kådan hänga ganska noga med hwarannan tilhopa uti Coffee; och då wid Coffees kokande det gumenfa af watten blifwer uplös, medtager det tillika uti sig något af de hartsaktige kådelarne. Njan och Gummit gifwer Coffee-watnet sin stöna lukt och smak. Men emedan den första är så flögig, at intet den stora Chymisten Neuman, all emänd möda dagadt, har fullkomligen kunnat fånga och behålla honom; så synes lätteligen, at brändt Coffee intet länge kan gömas, innan det för-

lorar sin mätta kraft, och at David måtte hafwa sådt en påt drikt, om Abigail skänkte honom 5 scheffel brändt och malit Coffee. För at intet förlösa denna olja, bör man bränna Coffeet håldre för litet, än för mycket, uti tillrätt käril, hwilket man skalar och omvänder, at förekomma widbränning, det bör sedan wäl betäckas och förwaras då det uttages. Det blifwer söndermalit på det wattenet så mycket bättre må kunna utbraga kraften; och at förekomma den flyktiga oljans mistning, bör Coffeet, antingen kokas ganska litet, eller ock allenast pågutas med hett watta, och lila som Theet dragas. De Österlänningar som äro förmögne, plåga med den söta saften som omgifwer fruktårnorna tilreda Coffeebönorna, då de skola dricka af dem. De hafwa dessa bönor på torra och wäl bewarade ställen, at de intet af någon fugtighet, som de starkt draga åt sig, må få någon elak smak. Fransoerne der på orten kalla denna drikt Coffee a la Sultane, och hålla honom mycket bättre än den wanliga, emedan de intet bruka något säcker der till, så wida des egna söttwa gör honom sött nog.

Österlänningarna måste hålla Coffeet för et styrlande och upmuntrande medel, lika som winet, emedan des namn efter all sannolikhet, betyder något sådant. Ly man kallar så wäl bönorna, som sielfwa dricken: Cave, Cavet, Cahue, Coppe, Chaube, Chobava, Cahovah, Cohue, Cohuet, Coffe, Coffee, Caffee. Dufour säger at namnet Cahue kommer af Cohuet, hwilket betyder så mycket som kraft och styrka. Flera äro af samma mening, ehuruwål Tavernier och Prosper Alpinus tro, at des namn härstammar af Cahovah, hwilket betyder win, emedan Mahometanerna bruka denna dricken i stället för win. Ehuru man nu intet kan påstå, at Coffee gifwer någon somerlig styrka, undantagandes at des angenäma luft upmuntrar nerverna och lifsandarna;

så är dock wist, at det äger långt större medicinsk kraft, än Thee, hwarföre det äfwen mindre tjenar til en dagelig och beständig drikt, än detta sednare.

Dufour wil försäkra oss, at Sitt och Wattusot i Angeland blifwit sällfontare, sedan man derstädes börjat dricka Coffee, och det skal wara et förträffeligt medel emot förbjuigg, durklopp och rödsot. Pontecoe anfåg menniskorna at wara för mycket enfaldige, då han wille öfwertala dem, at Coffee wore et medel emot alla suksdomar. Herr Triller berättar, at han år 1731 spisat hos den berömda Boerhaaven, som berättadt honom at Coffee med honning bruktit, wore et medel emot hårtigt pleuresie. Han har sielf försökt det hos sådana suksa, och funnit at den torra hostan och de hårtiga styngen deraf gemenligen blifwit förminskade, at upkastningen blifwit lättare, och at den siuke sådt ro deraf. Om man intet härwid har något afseende på honingen, så förtjenar Coffeet sannerligen mycket beröm. Men wi wilja intet tro Coffeet om för mycket. Ly det har hast det bespinnerliga ödet, at Medici wid enahanda tilfällen tilskrifwit det helt mot hwarannan smarande kraft, och ut somlige uphögt det til himmelen, då andre welat råtna det bland giften.

Det är belant at Coffeet brukas som et medel, at besfordra öpning. Men jag sielf wet en man, som om mornarna intet tordes dricka det, emedan han derntaf blef förstoppad. Detta synes äfwen wara trolikare, emedan Dufour säger at Coffee stoppar durklopp och rödsot, och emedan, som äfwen Junter anmärkt, bönorna, i anseende til sina jordagtiga delar, mera måste förstoppa, än öyna. Förmodeligen är alltså den första käftslan af warm drikt i en nycker mage, och til äfwen tyrs säckret och mjölkten, som besfordrar öpning hos dem, hwilka därwid wandt sig om förmiddagarna.

